

A nagyköötőjel használata

Dr. Ludányi Zsófia, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

A magyar helyesírás többféle kötőjelet különböztet meg: a (kis)kötőjelet és a nagyköötőjelet. Mivel az írásgyakorlatban (így az orvosi nyelvben is, de nem csak ott) meglehetősen sok a bizonytalanság a nagyköötőjellel kapcsolatban, cikkünkben körüljárjuk a vele kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat.

A nagyköötőjel a fiatalabb írásjeleink közé tartozik. Bár már korábban is használták elvétele, először az 1954-es akadémiai helyesírási szabályzat foglalkozott vele.

A nagyköötőjel formailag ugyanaz, mint a gondolatjel (–), ez utóbbival ellentétben azonban „tapad” az őt megelőző szó utolsó és a következő szó első betűjéhez vagy számjegyéhez, vagyis szóköz nélkül, közvetlenül kapcsolódik. A nagyköötőjel a kötőjelnél (amelyet – hangsúlyozván a nagyköötőjeltől való elkülönítést – nem hivatalosan kiskötőjelnak is neveznek) lényegesen hosszabb és jellemzően vékonyabb.

Hogy mikor kell nagyköötőjelet írni, annak meglehetősen körülhatárolt szabályai vannak. Nézzük meg, melyek ezek.

1. Ha két vagy több személy(név) alkalmi kapcsolatát szeretnénk jelölni. Például szerzők esetén: *Magyar–Somoskövi*. Az orvosi nyelvben betegségnevek esetében is gyakori: *Freiberg–Köhler-szindróma*, *Winiwarter–Buerger–Billroth-betegség*. Ugyanígy különböző eljárások, műtétek neveiben: *Fulton–Dumbell-eljárás*, *Girard–Hagedorn–Jensen-féle vércukor-meghatározás*, *Kimbarovszkij-műtét*. A nagyköötőjellel összekapcsolt személynevek külön személyeket jelölnek, ellentétben a kötőjellel kapcsolt személynevekkel, amelyek többnyire férjezett nők kettős vezetéknevei szoktak lenni: *Béres-Kovács*, bár léteznek eredetileg is kettős vezetéknevek, például *Konkoly-Thege*.

A nagyköötőjel és a kötőjel szerepének szétválása lehetővé teszi annak azonosítását is, hogy az egy *Boyle–Mariotte-törvény* két fizikus, még a két *Gay-Lussac-törvény* egyetlen fizikus nevéhez köthető.

2. Nagyköötőjellel fejezzük ki földrajzi nevek alkalmi összekapcsolódását is. Ilyenkor a nagyköötőjeles szerkezet tól–ig viszonyt fejez ki: a *között* névutós szerkezetnek felel meg. Példák: *Duna–Tisza köze* ('a Duna és a Tisza közötti rész'), *Budapest–Gyöngyös-buszjárat* ('Budapest és Gyöngyös közötti buszjárat'). A helynevek nagyköötőjel helyett kötőjellel is összekapcsolódhatnak, ilyenkor nem alkalmi, hanem állandó kapcsolatot fejez ki a kötőjel. Például: *Kál–Kápolna*, *Hort-Csány vasútállomás* (a kötőjellel összekapcsolt községeknek közös a vasútállomásuk). Ilyenkor a kötőjel hossza a névvel jelölt dolgok közti távolságot illusztrálja: ha távolabb vannak egymástól, nagyköötőjelet használunk, ha szomszédosak, avagy az előbbinek része az utóbbi (pl. *Budapest–Kőbánya*), akkor kötőjelet.

3. Két vagy több nép (nyelv) nevének kapcsolatát nagyköötőjellel jelöljük. Valójában itt is *között* névutós szerkezetről van szó. Például: *angol–német mérkőzés* ('angolok és németek közti mérkőzés'). Máskor nem tól–ig, hanem egyszerű *ÉS* kapcsolatot fejeznek ki: *angol–francia szak* ('angol és francia szak'). Ez utóbbiból kiindulva nemcsak a nyelvszakok párosítását, hanem bármilyen szakpárt nagyköötőjellel írunk: *biológia–kémia szak*, *ének-zene–rajz szak*.

4. Ha két szó kapcsolata valamettől valameddig viszonyt érzékeltet, és ezt a viszonyt nem raggal fejezzük ki, nagyköötőjelet teszünk közéjük. Példák: *1995–2003* ('1995-től 2003-ig'), *35–40. oldal* ('a 35.-től a 40. oldalig').

A kétféle kötőjel közti különbséget a következő példa is jól szemlélteti: *A COPD a felnőtt lakosság 4-7%-át érinti a fejlett ipari világban*. Ha a *4-7%* között kiskötőjel van (ahogy az idézett mondatban is), az hozzátétőlegességet fejez ki, nem pontos intervallumot. A *4-7%* jelentheti azt is, hogy akár 3, de 8% is lehet. Ha azonban egy pontos, jól meghatározott intervallumról beszélünk, ahol valóban legalább 4, de legfeljebb 7%-ról beszélünk, írásban ezt nagyköötőjellel fe-

jezzük ki: 4–7%. Különösen érdemes erre ügyelni a szaknyelvekben, így az orvosi nyelvben is, ahol gyakran fordulnak elő mért adatok, hiszen nem mindegy, hogy hozzávetőleges értékekről vagy konkrét intervallumról beszélünk.

5. Nagykötójelet használnak a géptípusok betű- vagy szó- és számjelzései között. Az előzőektől eltérően ez esetben nincsenek nyelvtani szabályok, az írásmódot teljes egészében az írásgyakorlat hagyományai alakították ki. Néhány példa: *Apollo-11, T-34*.

6. Az orvosi nyelvben (és általában a szaknyelvi írásgyakorlatban) egyre inkább terjedőben van a nagykötójel-használat a fogalmak viszonyát jelölő közzói kapcsolatokban: *vér-agy gát, ideg-izom transzmitter, orr-ujjhegy próba, orvos-beteg kapcsolat* (lásd Ludányi 2008). Ezek a kifejezések is mind *közt* viszonyt fejeznek ki, például a *vér-agy gát* a vérkeringés és az agy közötti gátat jelenti. A kiskötojeles *vér-agy gát* írásmód ugyanis tévesen azt sugallja, mintha a vér- és agygátról beszélénk, hasonlóan, mint a *szövő-fonó ipar* esetében, ahol a szövő- és a fonóiparról beszélünk.

Nem győzzük azonban hangsúlyozni, hogy a nagykötojelnek viszonyjelölő közzói alakulatokban történő alkalmazása nem szerepel az akadémiai helyesírási szabályzatban (a nagykötojeltől I. AkH. 263. pont), ennél fogva hivatalosan nem is lenne alkalmazható. Mivel azonban a szaknyelvekben egyre inkább terjed, és az akadémiai helyesírási szabályzat készülő 12. kiadása megengedőbb lesz a szaknyelvek vonatkozásában, ezért vettük fel a nagykötojeles írásmódok közé (vö. Bősze–Laczkó 2010). ■

Felhasznált és ajánlott irodalom

1. AkH. = A magyar helyesírási szabályai. Tizenegyedik kiadás, tizenegyedik, példaanyagában átdolgozott lenyomat. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
2. Bősze Péter – Laczkó Krisztina. Kötojelek. *Magyar Orvosi Nyelv* 2010; 88–92.
3. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila: Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
4. Ludányi Zsófia: Kötojel vagy nagykötojel? *Magyar Orvosi Nyelv* 2008; 64–67.